

Mission Impossible? Catul(l)us) LXXXV på nordisk(t)

af Ole Meyer

Til minde om Arne Dittmer, 1925-2017

Arne Dittmer, senere universitetslærer i tysk sprog, var min latinlærer på nysproglig linje i gymnasiet for mere end et halvt århundrede siden. Han gav mig en fascination ved det elegiske versemål med dets *go-stop*-rytme hvor strakt galop veksler med kort, og hvor anden linje med sit *afterbeat* gerne vender det spørgsmål eller problem der stilles i første (fascinationen bar dog først frugt år senere).

Dér hvor det skete, dengang, var med Catul(lu)s' berømte tolinjers epigram, *Odi et amo*:

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris?

*Nescio, sed fieri sentio et excrucior.*¹

Otte ord i første linje, seks i anden. Intet overflødigt, og intet mangler: den latinske modsvarighed til det japanske haiku. Hr. Dittmer (som det hed dengang) gennemgik omhyggeligt teksten med os: hvad den siger og navnlig måden den gør det på, herunder hvor svært det er at eftergøre på dansk, et mindre knapt og syntetisk sprog end latin – forklarede han alt sammen med et lille smil, og selvfølgelig med lidt andre ord. Han lod os også høre et par danske forsøg: dem kommenterede han selv, det var før fotokopiernes tid, så vi fik kun teksten ind gennem hans oplæsning. Men jeg husker det.

Vi blev ikke opfordret til selv at forsøge, og hvem ved om vi ville have kunnet. Men de to linjer kan i deres overskuelighed være tjenlige til overvejelser om oversættelsesstrategi i forhold til gamle og fjerne tekster: skal de lyde old- eller nutidigt, skriftligt

1. Læst metrisk såvel som ikke-metrisk her af latinlærer Luca Aquadro, med efterfølgende forklaring på italiensk: <https://www.youtube.com/watch?v=lk3EqcvA1I0#ddg-play> (*Gaio Valerio Catullo, carme 85: testo, lettura metrica, traduzione e breve commento*). Hans udtale er præget af (senere) italiensk tradition, men metrikken er i orden.

eller mundtligt? Skal man sigte mod formen eller tage udgangspunkt i indholdet?² Skal man ordret stræbe efter at få det hele med, i samme tilstræbte rækkefølge, eller ...? Og ikke mindst, kan det ikke blive perfekt, hvornår er det så godt nok?

Det er vidtrækkende spørgsmål, ikke mindst det med form/indhold, som ikke skal afhandles teoretisk her. I praksis er der i vores tilfælde givet ganske forskellige svar gennem tiden, som man kan se af følgende bud på tre-fire nabosprog (norsk er to). Samlingen er begrænset til hvad jeg fandt tilgængeligt på danske biblioteker og har fundet på hjemmesiden *Oldtidens og Middelalderens Litteratur – i skandinaviske oversættelser*.³ Kun få af oversætterne har været klassiske filologer – og kun en enkelt er latinlærer –, men flere var kendte kulturpersonligheder i deres samtid.

Vi begynder i 1800-tallet og ender i nutiden:

1. a. Vilhelm Andersen, 1887 (*Catullus: udvalgte digte i metrisk oversættelse, i: Opuscula philologica, udg. af det filologisk-historiske Samfund*). Med nordisk retskrivning, usædvanlig for tiden:

Både jeg elsker og hader. Hvorfor dog, vilde du vide.

Ved jeg det selv? O, men jeg føler det, pines derved.

b. (samme), 1928-30 (*Gyldendal's [sic] Bibliotek, Hovedværker af Verdenslitteraturen*, IV: Rom, I):

Hader jeg hende, jeg elsker? Hvorledes dette er muligt?

Ved ikke. Men at det *er*, føler – nej sprænges jeg ved.

2. Et eksempel: hos Eggen [1921] & Skard 1978 står over for hinanden to oversættelser af det samme digt, nr. V, *Vivamus, mea Lesbia*, s. 78 firlinjet strofisk-rimet ved Eggen, s. 79 i *det opphovlege versmålet*, ved Skard. Begge fungerer vist lige godt.

3. <http://skandinaviske-oversaettelser.net/da/>. Her ses yderligere et par norske og svenske titler.

2. Harald Hundrup, 1923 (*Antikke Vers af Ovid og andre*, Woel's [sic] Boghandel, København):

Til Lesbia

Jeg hader og elsker i samme Stund.
Hvorfor, vil du vide?
Jeg ved det ej selv, men føler det kun
og martres af Kvide.

3. Axel Juel, 1937 (*Catuls Kærlighed og Had*, Gyldendals smaa Digtsamlinger):

Jeg hader og elsker –
Hvordan er det muligt
at hade og elske,
Du spørger maaske.
Jeg fatter det ikke,
men véd, at det hærger
min Sjæl og mit Legem
med martrende Vé.

4. Ebbe Linde,⁴ 1958 (*Catullus. Dikter. Svensk tolkning, inledning och förklaringar av E.L.*, Forum):

Älskar gör jag, och hatar. Varför, kanske du frågar.
Vet ej. Men att det sker vet jag, och är en tortyr.

4. En interessant efterkrigspersonlighed (<https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:354793/FULLTEXT01.pdf>, samt <https://litteraturbanken.se/översättarlexikon/>), hvis Catullus som helhed er bedre end dette stift artificielle eksempel.

5. Sigmund Skard, 1978 (*Gaius Valerius Catullus: Dikt; til norsk ved Erik Eggen, S.S. og Asgaut Steinnes; i utvalg med ei innleiing ved S.S., Det norske Samlaget*):

Hatar. Elskar. Slik er mitt liv. Du undrar deg kvifor?
Veit ikkje anna enn det. Veit at det slit meg i sund.

6. Johann Grip & Henning Hagerup, 1996 (*Catullus samlede dikt. Gjendiktet av J.G. & H.H., Tiden Norsk Forlag*):

Jeg hater og elsker. Du spør hvordan⁵ det lar seg gjøre?
Jeg vet ikke, men at det skjer skjærer i meg som tortur.

7. Otto Gelsted, 1958-1968 (?) /1997 (*Catul: Digte. Latin/Dansk, på dansk ved O.G. Udgivet af Erik Barfoed, Hans Reitzels Forlag*). Uden indrykning af pentameter:

Dybt jeg elsker og hader. Hvorfor dog? kanhænde du spør mig.
Ved ikke! Men at det sker føler jeg til min tortur.

8. Gunnar Harding & Tore Janson, 2007 (*Catullus. Dikter om kärlek och hat, i urval och översättning av G.H. & T.J., Wahlström & Widstrand*):

Hatar gör jag och älskar ändå. Du frågar mig varför.
Vet inte, men det är så. Ständig torterar det mig.

5. Rytmen: ... *Du spør / hvordan dét lar sig gjøre*, fint pointeret (trykket på *hvordan* hører med, ikke kun for at fylde heksametret ud).

9. Vilhelm Andersen/Ole Thomsen, 1887/2008 (*Pluk dagen. Romersk litteratur fra Plautus til Juvenal*, Aarhus Universitetsforlag):

Jeg både elsker og hader. Måske vil du spørge mig, hvorfor.
Ved ikke. Men at det sker, føler jeg – pines derved.

10. Harald Voetmann, 2023 (*Catul. Digte. Oversat af H.V.*, Gyldendal). Således ombrudt:

Afskyr og elsker på én gang, det gør jeg. Måske vil du spørge
hvorfor? Jeg ved ikke det.
Kun at det flår mig itu.

11. Morten Skou Andersen, 2025 (*Catul. Samlede digte, oversat af M.S.A.*, Multivers):

Hader og elsker. Hvordan jeg kan gøre det, spørger du sikkert.
Aner det ikke. Det sker, mærker jeg kun. Og jeg dør.

*

Om Catuls omgang med sproget skriver Sigmund Skard rammende:

Diktaren kan klemma eit veldig kjensleblaff inn i ei einaste glasklår versline, fullpakka av syn og tanke, med den tette seiemåten som det latinske målet er åleine om ... dei [versene] er skrivne på eit mål som ligg nær opp til omgangsspråket i Catulls venekrins. Men einfelddet narrar ...⁶

Med andre ord, det er på én gang artificielt og ligefremt mundret – i hvert fald indtil det sidste og længste ord *excrucior*, som gir et lille stød i læseren. Mere om det til slut. De to linjer foregiver eller fremstiller en dialogisk situation med et lakonisk refereret spørgsmål og et lidt længere svar, hvor det gælder om at finde en prægnant dialogisk

6. Sigmund Skard 1978, Innleiing s. 15 & 16. SS, 1903-95, var som oversætter, professor i amerikansk litteratur og samfundsdebattør en markant kulturpersonlighed i efterkrigstidens Norge.

form der huskes uden at lyde kunstig og andenhånds – med andre ord ikke skriftsprog-
ligt ‘oversat’, som flere eksempler, ældre såvel som nyere, gør i større eller mindre grad.

Vi begynder med (1.) litteraturhistorikeren – hans position i Danmark svarer til Schücks eller Bööks i Sverige, i Norge vel til Paasches og Bulls – Vilhelm Andersens roligt glatte diktning, der næppe lader os fornemme smerten og rådvildheden hos den talende. Det er selvsagt også lidt gammeldags: i 1887 begynder det med omvendt, ‘poetisk’ ordstilling, og et *både* som man uanset ordstilling ikke i naturligt sprog vil bruge i en hovedsætning uden objekt eller prædikativ, men som ikke desto mindre genoptages i 2008 af (9.) Ole Thomsen, nu med en optakt i heksametret: uortodokst, men i sig selv en forbedring. Man kunne dog ønske sig at han i det følgende pentameter havde bevaret Andersens oprindelige mundrette *Ved jeg det selv?* i stedet for det kunstige *Ved ikke*. Alle tre versioner, Andersen a. & b. såvel som Thomsen, er smagsnarere end udtryksfulde, og virker i dag skriftsprogligt artificielle, med andre ord gammeldags ‘oversatte’. Deres klare, ret ligefremme tone adskiller sig imidlertid positivt fra de to næste eksempler.

Den i sin tid populære, i dag glemte digter (embedsmand & *versifex*) Axel Juel (3.) fravælger det stramme klassiske metrum og Catullus’ knappe konstateringer, dog med en daktylisk rytme i fireslagsrækker fordelt på hver to linjer som med skiftevis kvindeligt/mandlig udgang måske skal alludere til heksameter/pentameter. Man hører en sejlivet, patosbelagt guldalderdiktning med høj stemmeføring og store armbevægelser som først kom på pension i efterkrigstiden; hans otte linjer fra 1937 kunne for så vidt have været skrevet 50–100 år tidligere. Det er deklameret, talesprogsfjern ‘poesi’ som den skulle lyde engang, og gør et mere bedaget indtryk⁷ end den unge stud.mag. Vilhelm Andersens trods alt mere friske og direkte vers et halvt århundrede tidligere (den ældre nationale professor VA er til dels en anden sag, som det fremgår af oversættelser i hans firebinds værk om Horatsreception fra antikken til nyere tid).

7. En anderledes vurdering hos Ole Thomsen, se note 12. Om Juel som oversætter af den anden romersk poesi, se O. Meyer, »*Letum non omnia finit*«: *Sextus Propertius i dag*, Aigis 2016/1, ss. 13–18.

Tilsvarende kan siges om den mindre kendte Harald Hundrup (2.),⁸ der har givet sine fire linjer titlen *Til Lesbia*, og dermed som den eneste fikserer det uidentificerede “du”: diskutabelt men vel muligt. Ligesom Juel har han fravalgt distikonet til fordel for en konventionel og knap så stram form med rim,⁹ som dog ikke ses at have givet ham mere frihed. Rimet styrer ham i hvert fald til at skrive *i samme Stund* (– *kun*) i betydningen “på en og samme gang”, og tilføje et i sig selv overflødigt (*vide* –) *af Kvide* til slut. Det knirker; men han skal have points for at fatte sig kortere og mere epigrammatisk end Juel.

Først som sidst handler det om tekstens troværdighed: stramt artificiel som den er, skal den dog kunne stå for sig selv på målsproget uden at lyde andenhånds. De to linjer skal med få ord udtrykke et pinefuldt dilemma, helst i en fattet og sammenbidt lavmælt tone der ikke lyder manieret. Vælger man at følge den klassiske epigramform, er distikonrytmen afgørende: hvad enten læseren kan metrummet i forvejen eller ej, skal pulsen komme af sig selv ved naturlig udtale, gerne med et lille pointeret smæld i midten af anden linje der markerer forskellen mellem heksametrets strakte og pentametrets korte galop. Med Alf Henriksons ord:

Minns att hexámeterens rytm får kraft av cesuren i mitten;
men i pentámeterens mitt säger cesuren sig själv.¹⁰

8. Angiveligt 1894-1974 (?), student 1913. Optræder hverken i Københavns Universitets Studentermatrikel 1913-1922 eller i Magisterstaten fra 1951. I en eller flere perioder korrekturlæser på Politiken. Udgav i sine senere år yderligere et par mindre samlinger oversættelser fra latin og græsk.

9. I to håndskrevne breve fra 1920'erne (Håndskriftsamlingen NKS 4879 kvart) til vennen og skolekammeraten fra Sortedam Gymnasium Paul V. Rubow bekender Hundrup sig til en i sig selv fornuftig målsprogsorienteret oversætterpraksis: “Jeg holder af at en Oversættelse så vidt muligt svarer til sit Navn og lader så få fremmedartede Brokker stå som gørligt, selv med et Offer til Præcisionen...” Mere diskutabelt bruges dette implicit som begrundelse for at fravige den originale metrik: “Betræffende Verse-mål vil du måske dadle min Tilbøjelighed til at vælge skiftende Skemata til forskellige Forfattere og Digte, kun overholdende den Regel at gengi [*sic*] Disticha – i enkelte Tilfælde også Hexameterpar – strofisk.”

Man får et indtryk af manden. Om sine oversættelser skriver han at de er “ofte udarbejdede på Trods af Nedtrykthed og Forstemning”, og undskylder “min Svaghed for Inversion, min hårde Versbehandling, som gravet klumpvis of af Jorden kommer de, min hele stive Udtryksmåde, samt mine mer eller mindre bevidste Latinismer, Græcismer, Germanismer, Svecismer – Kosmopolitanismer. Til Svecismer har jeg jo et medfødt Hang, og du, som kender min Afstamning, forstår dette ...”

10. *Antikens historier* (1958/2000) s. 429 (accenter tilføjet for ikke-svenskere).

(Med henblik på et par af eksemplerne kan man dertil føje

att visst kan man tänja på reglerna, förutsatt att det fungerar:
första verslinjen här börjar med upptakt. *So what.*)

Der oversættes jo til modersmål, ikke til oldspørg. Og udgangspunktet må i dag være talesproget, som siden efterkrigstiden har været grundlaget for poetisk diktning, på vistnok samtlige nabosprog. Lad os se nærmere på de nyere eksempler med hensyn til frasering, rytme, ordvalg, ordfølge – og i sidste ende troværdighed:

Nescio, verbet der markant indleder pentametret, er vel blot gængs latin for “jeg ved det ikke”, hvor man i det mindste på dansk vil forvente såvel subjekt som objekt (måske kan objekt bedre undlades på norsk, som hos Grip & Hagerup?). Her vælger de fleste imidlertid det afsnubbede *Ved ikke* (respektive *Vet ej*, *Veit ikkje*, *Vet inte*), som en kalke af det subjektsløse latin, hvad der på vistnok alle 3-4 sprog ikke kan undgå at lyde let manieret ‘oversat’. Flere (1. b., 4., 6.–9.) udelader desuden objekt, måske mere af pladsnød end af lyst.

Ebbe Linde (4.) udelader subjekt hele to gange, med en lapidarisk kommentar, nærmest i epigramstil: “Catullus kanske allra mest berömda epigram. Omöjligt att återge på svenska i lika hårt kristalliserad form.”¹¹ Hans oversættelse, med omvendte ordstillinger i første linje (kunne han dog ikke have skrevet *Möjligen frågar du ...* el. *Troligen undrar du varför?*) bærer præg af møje for at tilpasse sig versmålet – mærkeligt nok, eftersom han pointerer at en læselig oversættelse nu & da må kunne afvige fra originalens strikte form, hvilket han da også med fremgang gør andetsteds.

Jeg vet ikke, skriver imidlertid litteraterne Grip & Hagerup (6.) på bok- eller riksmålsnorsk. Idiomatisk og ligefremt. Atter bemærker man en indledende optakt, her tilmed i begge linjer, som metrikpolitiet nok vil komme efter – andre ikke, eftersom det jo fungerer. Man kunne ønske sig at deres nynorske kollega Skard (5.) på samme vis havde valgt at skrive *Eg veit ikkje*: hans korte, ekspressive sætninger har ellers en fin,

11. Linde 1958, s. 138.

undrende tone og fraserings der passer til udsagnet, og som også mundret medtager objektet (*anna enn*) *det*, med et effektivt midtvejssmæld i pentametret, fulgt af en ligeså fyndigt smældende andendel: *Veit at det slit meg i sund*.

Tilsvarende, med samme lille forbehold angående *Vet inte*, kan siges om Harding & Janson (8.), den ene digter, den anden filolog & lingvist, i lykkeligt samspil; deres kønne lille bog kan anbefales. Med kun 20 ord kommer de i øvrigt tættest på Catullus' knapt afmålte 14, selvom afstanden stadig er betragtelig. Men at man i oversættelser, måske især af poesi, til moderne sprog må bruge væsentligt flere ord end på latin, er næppe underligt, snarere uundgåeligt.

Alt i alt er disse tre bud – to norske og et svensk – nok de bedste. De kan fremsiges troværdigt, med markant og spændstig rytme. Alle tre udgaver, i øvrigt også Lindes, har tillige en læseværdig indledning eller efterskrift. Som de eneste, lykkes Grip & Hagerup (og til dels Skard) desuden med at gengive den subtile tempodynamik i første linje, fra det lapidarisk opstemmede *Odi et amo* til det syntaktisk mere udfoldede *Quare id faciam...*, etc., hvor der går hul på dæmningen. Følelser har deres rytme, og deres vekslende tempi: man hører det hvis man prøver at læse op, på latin eller norsk.

På dansk har vi for nylig fået to nye oversættelser af den samlede Catul(lus), efter den fine digter Otto Gelsteds (7.) efterladte halvfærdige, knirkende versioner med omvendte ordstillinger m.m.¹² Den seneste skyldes latinlærer & rockmusiker Morten Skou Andersen (11.),¹³ der mundret indleder anden linje med *Aner det ikke*, rytmisk et velanbragt ekko af første linjes *Hader og elsker*. Imidlertid støder den kollokviale tone an mod slutningen af den forudgående linje, hvor verbet *spør-ger* (*du sikkert*) metrisk får to stavelser, hvilket kun forekommer i yderst formelt dansk skriftsprog eller oplæsning fra samme, ikke i naturligt talesprog, hvor udtalen er [spør']. Sammenlignet med

12. Om Gelsteds Catul, se Ole Thomsens anmeldelse: http://www.oletvedskole.dk/catul_gelsted.htm. Hans begrundede synspunkt er at det ufærdige manuskript ikke burde have været udgivet. Derudover vurderer han såvel Andersens som især Juels Catul anderledes end jeg: "Der kunne sammen sættes en meget fin Catul-antologi af Vilh. Andersens, Axel Juels og andres oversættelser."

13. Skou Andersen taler om sin oversættelse i DR-udsendelsen Skønlitteratur på P1, 28.6. 2025: <https://www.dr.dk/lyd/p1/skoenlitteratur/skoenlitteratur-2025/halloej-paa-pulekroen-11032503253>. Kommentarer til nr. 85 til slut, med dobbelt oplæsning af først kulturjournalist Tore Leifer, dernæst Skou Andersen selv. Med forskel: Leifer fanger ikke versemålet, som tilsyneladende ikke kommer af sig selv.

sine nabosprog har dansk et velkendt prosodisk eller stavelsesproblem i forholdet mellem skrift og tale, hvilket i dag (dvs. groft sagt siden tresserne/sextitalet) må medtænkes i metrisk oversættelse. Og et sammenstød som dette, mellem to på hinanden følgende verslinjer udsagt af samme dialogiske stemme, virker stilistisk uegalt.

Man kan ydermere have idiomatisk forbehold over for den lidt vel ordrette oversættelse *Hvordan kan jeg gøre det*, for *Quare id faciam*, brugt om følelser: de kan vel ikke “gøres”? (Og hvis endelig, ville trykket vel ligge på *det*, ikke på *gøre*? Hvilket metrum dog ikke tillader.) Mindre leksikalsk ordret er slutningens patetiske *og jeg dør* for *et excrucior*, “og jeg plages/pines/tortureres/radbrækkes”: i mit øre falsk klingende sprogligt *overkill*. Også fordi det så at sige går for hurtigt – døden er afsluttet, pinen ikke, og *excrucior* er ikke kun det sidste men også det længste ord i epigrammet, der i sammenhængen fornemmes som markant langstrakt, ikke kun lydligt. (Om ordet, afledt af *crux*, rummer en hentydning til en langsom og grusom henrettelsesmetode, eller om der er tale om en død, rent etymologisk metafor, diskuteres i *Appendiks II*).

Som flere andre, oversætter Skou Andersen *fieri* med *det sker*. Også hos ham lyder det som en ‘oversat’ nødløsning: kan følelser *ske*? Bruges det verbum ikke kun om begivenheder og hændelsesforløb? Det er atter et eksempel på tilstræbt eller vanemæssig bogstavelighed i forhold til kildesproget – en fristelse og fælde for filologer – som knirker forstyrrende på målsproget. (Dette sagt, skal det indrømmes at Grip & Hagerups rytmisk pointerede, hvislende alliteration *skjer-skjærer* i sig selv er effektiv.)

Skou Andersens umiddelbare danske forgænger, digteren Harald Voetmann (10.), stræber muligvis efter originalitet, en tvivlsom strategi for en oversætter. For så vidt ikke uden resultater. Han oversætter *odi*, ikke med “hader” men med *afskyr*, hvad der gir en effektiv tredobbelt alliteration på vokalerne¹⁴ *afskyr-elsker-én gang* (enhver får så mene sit, leksikalsk og ud fra menneskelig erfaring om kærlighed og erotik, se *Appendiks I*.) *Excrucior* blir fint til *flår mig itu* (ækvivalent med Skards *slit meg i sund*),

14. I germansk verstradition, som f.eks. skjaldevers, rimer ikke kun identiske konsonanter men også alle trykstærke vokaler på hinanden, som bogstavrim eller *Stabreim*. På romanske sprog inkl. latin regnes det vist kun for at gælde identiske sproglyd, især konsonanter, så *odi* kan måske strengt taget ikke siges at allitterere med *amo*. Selve begrebet allit(t)eration stammer i øvrigt først fra renæssancen, hvilket dog ikke skal forhindre os nordeuropæiske læsere i at høre en sådan effekt i begyndelsen hos Catul.

og ligesom både Harding & Janson og Skard kommer også Voetmann udmærket om ved *fieri*, ved simpelthen at underforstå det: sådan er det! – og andet og mere ligger der vel næppe i ordet.

Så vidt så godt. Samlet er hans to eller rettere tre linjer dog svære at sige som naturligt dansk: *Jeg ved ikke *det* for *nescio* lyder snarere som norsk end som dansk ordfølge. Eller blot ubehjælpomt. Rytmisk og fraseringsmæssigt er der ydermere et problem i overgangen mellem heksa- og pentameter: det første ord i pentametret, *hvorfor*, kan på dansk have tryk på enten første eller anden stavelse (evt. emfatisk begge, som en af få mulige spondæer på dansk). Syntaktisk og meningsmæssigt hører det sammen med forrige linje, og på dette sted vil man ud fra sætningsrytmen¹⁵ vente et jambisk *hvorfor*, mens imidlertid metrikken såvel som meningen kræver *hvorfor* – hvilket man (jeg?) dog først opdager når man er kommet halvvejs videre, og må gå tilbage i verslinjen for at få mening i den. Det hjælper hvis læseren har versemålet på rygmarven, thi det følger ikke af sig selv. Kort & godt, versene halter, eller fungerer i hvert fald ikke uden manual; og helheden virker ubalanceret i forhold til Catullus' epigram, der stilrigtigt og fyndigt placerer spørgsmål og svar på to adskilte verslinjer. Heroverfor virker Voetmanns enjambement snakkende løst i kanten, nærmest som en nødløsning hvor et overskydende ord forvises til næste linje, med uheldige konsekvenser for frasing, rytme og mening. Det er som at skride ud i et vejsving; også fordi heksametret med lutter daktyler er uden oplagt cæsur, eller i bedste fald har en skæv. Og pentametret er derefter ombrudt i to linjer, uvist hvorfor.

Hvilken virkning Voetmann samlet har villet opnå, er uvist: har han måske bevidst satset på det artificielle og 'oversatte', og på tekstens kantede fremmedhed som en røst fra et fjernt og ukendt sted? Og har han mon prøvet at læse det op – eller bedt andre om at prøve?

**

15. (*Måske vil du spørge hvorfor...*, vil man uvilkårligt læse sætningen, også fordi Voetmanns heksameter er monotont daktylisk. Imidlertid kræver såvel metrikken som meningen et *hvorfor*, der adskiller spørgsmål fra svar.)

Selv har jeg forsøgt mig med nedenstående varianter – ikke for at gå nogen i bedene, thi jeg har ikke tænkt at kaste mig ud i noget større catullisk projekt. Accent tilføjet for norske og svenske læsere:

12. a. Elsker gør jeg, og hader. – Hvordán, har du lov til at spørge.
– Hvem ved det? Jeg ved kun ét: det er en gåde. Tortur.
- b. Hader jeg hende jeg elsker? – Hvordán, spør du sikkert, med rette.
– Ved det jeg det selv? Jeg ved kun at det gør ædende ondt.
- c. Älskar gör jag, och hatar. – Hurså, har du all rätt att fråga.
– Vem vet det. Jag vet blott ett: så är det. Och det gör ont.

Og et forvovent forsøg eller to uden for mine to modersmål (med accent tilføjet for danskere)¹⁶:

- d. Elsker, det gjør jeg, og hater. – Men hvordan, spør du, med rette?
– Hvem vet det. Alt jeg vet er: Sånn er det. Gåte. Tortur.
- e. Eg hatar og elsker på ein gong. Du spør meg korleis()¹⁷ det er mogleg?
– Kven veit det. Alt eg veit er: Slik er det. Og det gjer vondt.

Selv synes jeg det lykkes bedst og mest ligefremt på svensk, omend den latinske slutnings flamboyante trumf *et excrucior* er en anden sag end det dagligdags svenske *och det gör ont*. (Den allittererende danske version b's *at det gør ædende ondt* er nok lidt overgearet: *kill your darlings!*)

16. Tak(k) til Gunnhild Wiggen, Norsk Språkråd, for venlige korrektioner. Og til min norske kollega & ven Erik Ringen.

17. (Den almindeligste udtale er vistnok trokæisk: *kórleis*. Men *korléis* som følge av versrytmen bør kunne gå an.)

Forslagene kan blandes, også med de følgende i *Appendix I & II*. Tegnsætningen med tankestreger skulle gerne fremhæve det dialogiske aspekt i epigrammet, om man nu vil opfatte det som indre eller ydre dialog med et ikke-specificeret “du”. Med hensyn til konjunktionen *Quare* i første linje, forekommer det mig at betydningen på latin hælder mere mod *hvordan* (*kan det være*) end mod *hvorfor* (*er det sådan*); her er jeg vist enig med flere andre, senest Skou Andersen. Forskellen er subtil, men spørgsmålet *hvorfor* snarere end *hvordan* forudsætter at der kan gives eller tænkes et præcist svar – og der kan der netop ikke! Nogle gange har også jeg byttet om på rækkefølgen *hader–elsker*, slet & ret fordi jeg synes det lyder bedre sådan, uden helt at kunne forklare hvorfor: måske fordi man bedre kan lægge emfatisk tryk på en initial trykstærk vokal end på et ditto *h–* (jf. for så vidt Voetmanns *afskyr*).

Så vidt den konventionelle forståelse af epigrammet, som kan gengives på forskellig vis. Men visse steder kan de to linjer måske læses med andre facetter end vi hidtil har set; der er i hvert fald nogle ord der kalder på yderligere overvejelser. Derom handler det næste par sider.

Appendiks I: *odi et amo* – hader/elsker eller afskyr/begærer?

The purpose of this note is categorically to reject the translation 'I hate and I love'. This false translation has become canonical, but it will not do. In a number of poems (72, 75, 76, 85), Catullus explores the paradox that, on the one hand, Lesbia's infidelity has led him to desire her more physically, and, on the other hand, to feel less affection for her. The verbs odi et amo sum up this paradox. For odi can mean 'detest' or 'loathe', as well as 'hate'; amo can mean 'desire' or 'lust for', as well as 'love'. This gives the translation 'I loathe her, I lust for her'; a more subtle and a more interesting paradox than 'I hate and I love'.

Brian Arkins, 2011¹⁸

Arkins' karakteristik af forholdet som det fremstår i de fire nævnte digte, er ganske præcis. Og måske har Voetmann delvis fat i noget. Sprogligt er det forventeligt at ord som *hade* og *elske* også får en afledt, afsvækket betydning i retning af *kan ikke lide/kan godt lide*. Det kender vi på såvel dansk som andre sprog, navnlig i uformel tale. På latin ses det angiveligt især i poesi, hvor *odi* kan betegne slet & ret modvilje, *amo* det modsatte: velsagtens mere poetisk noble ordvalg end f.eks. *fastidio* og *cupio*. (Så vidt J&G m.fl.; mon dog ikke også det er forekommet i forsvunden daglig tale?). Under alle omstændigheder er modsætningen *afskyr/begærer* vistnok menneskeligt mere plausibel end Voetmanns i mit øre lidt skæve *afskyr* vs. *elsker*.

Måske også end *hader* vs. *elsker*? Hursomhelst, skulle man prøve at oversætte ud fra Arkins' læsning (som måske også til dels har været Voetmanns?), kunne det f.eks. lyde sådan:

18. Brian Arkins, *The Meaning of 'Odi et amo' in Catullus 85*, Bulletin of the Institute of Classical Studies, Volume 54, Issue 1, June 2011, Pages 29–30, Oxford University Press, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2041-5370.2011.00015.x>

13. a.

Afskyr jeg den jeg begærer *el.* ... hende jeg attrår? Og spør du hvordan det er muligt?

Ved jeg det selv? Alt jeg ved, er at det flår mig itu.

b. Avskyr jag henne jag åtrår *el.* ... den jag begär? Hur kan jag det, frågar du kanske.

Vet jag det själv? Jag vet blott: det är en gåta. Tortyr.

c. Avskyr jeg den jeg begjærer? *el.* ... henne jeg attrår? Du spør meg nok hvordan jeg kan det?

Vet jeg det? Jeg vet blott ett: Det er en gåte. Tortur.

d. Avskyr eg den som eg attrår? Korleis er det mogleg – det spør du?

Kven veit det. Men det er sant. Sant at det slit meg i sund.

Eller med anden linje friere tolket; muligt på dansk, svensk og bokmål, ikke på nynorsk:

e. Jeg væmmes ved den jeg er vild med. Hvordan kan det være, det spør du?

Hvem ved det. Men det er sandt. Sandt at det gør mig forrykt.

f. Leds jag vid den jag begär? Du frågar hur detta är möjligt?

Vem vet det. Men det är sant. Sant att det gör mig förrykt.

g. Jeg ekles ved, trår etter henne. Du spør hvordan det lar seg gjøre?

Hvem vet det. Men det er sant. Sant at det gjør meg forrykt.

Er vi her i pentametret på vej væk fra den latinske tekst og dens ordlyd – eller snarere nærmere en adækvat gengivelse af hvad den i grunden vil sige og i løbet af anden linje arbejder sig frem til? Læseren får afgøre det.

Valget i version a.-d.'s første linje mellem verberne *begærer* (*begjærer*, *begär*) eller *attrår* (*åtrår*) må afhænge af om man gerne vil have et bogstavrim som hos Catullus (jf. note 14) og kan acceptere det i hvert fald på dansk og svensk noget gammeldags litterære *attrår* el. *åtrår* (efter *afskyr/avskyr*), eller om man foretrækker det mere gængse omend stadig ikke-kollokviale *beg(j)ærer/begär*. Atter kommer det selvfølgelig

an på hvor artificiel oversættelsen skal eller må virke, eller hvor nutidig: i version g. kunne jeg ikke stå for det flotte norske udtryk *trår etter henne*: kanhænde gammeldags, men suggestivt. Til den anden side vil nogle måske finde den rigeligt allittererende danske version e. lidt vel kollokvial, hvorimod første linje af den svenske version f. kan virke lidt skriftsprogligt stiv.

Og hvorfor ikke et bonusforsøg på Arkins' eget sprog, kanhænde med rigeligt mange enstavelsesord, som det let blir på engelsk. Alliterationen *loathe–lust* har vi jo fået foræret. Den får et ekko i *Wellll...*, med lang stavelse i kraft af stemt udlyd:

- f. I loathe her, and lust for her, yes. And well may you ask, how can that be?
Who knows. Not I. All I know is that it tears me apart.

Appendiks II: *excrucior* – en død metafor?

Epigrammets sidste ord, *excrucior*, en markant choriambe, er som bemærket også det længste, og opleves på dette sted som udtryksfuldt langstrakt: *excruciooor...* Etymologisk¹⁹ må der være en forbindelse med kors og korsfæstelse (*crux*, *crucifigere*, *cruciare*), om en pinefuld, langvarig døds måde som Catullus og hans publikum må have kendt til, hvad enten de har bevidnet den med egne øjne eller ej. Hvorvidt etymologien spiller med som bibetydning, er svært at sige på to årtusinders afstand; ud fra ordbøgerne synes der dog på klassisk latin at have været tale om en mere eller mindre død metafor, hvor verbet *excrucio* uspecifikt betyder "torturerer, piner, generer, plager" (med diverse eksempler fra Cæsar, Cicero, foruden Plautus, Sallust, Lukrets m.fl.: ordet lader ikke til at have været specielt sjældent, i det mindste litterært). Rent leksikalsk synes spørgsmålet afgjort; men lad os alligevel prøve at gå lidt nærmere til sagen for bedre at forstå hvad der er på spil, i dag og dengang. Hvad var det Catullus påstod at han blev udsat for, udtrykt ved passivformen *-or*?

Korsfæstelse, også metaforisk, er nødvendigvis en ganske anden sag for os i dag end det var for oldtidens romere. At vække den mere eller mindre døde metafor til live i oversættelse rummer en fare for at det anakronistisk kommer til at lyde som et kristent martyrium, eller blir sentimentalt kitsch. Læseren får vurdere følgende:

14. a. Hader jeg hende jeg elsker? Og spør du hvordan det er muligt?

Ved jeg det selv? Alt jeg ved, er at det er som et kors.

b. Hatar jag den som jag älskar? Du frågar hur detta är möjligt?

Vet jag det själv? Allt jag vet (,) är att det är som ett kors.

19. (mærkeligt nok optræder ordet *excrucio* ikke i nogen af de latinske etymologiske ordbøger jeg har konsulteret. Kan det være fordi etymologien eller afledningen er for oplagt?)

Selve ordet “kors” har uvægerligt en anden valør for os i dag end på Catullus’ tid. Hos ham er der ikke tale om med tålmod og værdighed at “bære sit kors”. Korsfæstelse var en ikke blot grusom men ydmygende straf, forbeholdt slaver og fremmede (den latrinære eddikesvamp Jesus fik stukket i munden, var kun en yderligere understregning af dette). At ydmyg lidelse kunne være forædlende og forløsende, er en senere, katolsk tanke knyttet til martyr dyrkelse og lidelsesteologi, der var helt fremmed for romerne, stoikere eller ej. Ganske vist indtager Catullus’ digterjeg en art tidlig *homo mollis*-position i den forstand at han fremstiller sig som den lidende, underlegne i forholdet til sin “Lesbia” (der ikke nævnes men underforstås i epigrammet): et første (?) eksempel på hvad der siden hos Augustustidens elegikere blev kaldt *servitium amoris*, hvorved elskereren implicit gøres til *servus*, slave (temaet ‘kærlighedstjeneste’ el. *minnedienst* genoptages senere, under helt andre samfundsforhold og med kristent islæt, i højmiddelalderens såkaldte høviske digtning). Hos Catullus er der dog (endnu?) ikke tale om at han dyrker sin lidelse og underkastelse – ganske anderledes end Propertius en generation senere: en større digter, der kan se sig selv såvel ude- som indefra, og som gør en dramatisk modsætningsfyldt positur ud af den, med stor poetisk-psykologisk effekt. Stundom med selvironi, hvad man sjældent finder hos forgængeren, men selvsagt uden kristent forløsningsperspektiv (omend Axel Juel som oversætter prøvede at vride ham i opbyggelig førkristen retning).

Følelsen af skam og ydmygelse er tydeligere hos den reflekterende og fluktuerende Propertius end hos den mere fandenivoldske Catullus med hans grovere mandfolkehumor; men spiller den mon med også hos ham, i det mindste her? og kunne det ende med et kollokvialt ... *det gør ondt. Det er flovt*, subs. ... *det gör ont. Och jag skäms* – ? Det får atter læseren afgøre. I det mindste blir det mindre patetisk. Men begge digtere, den reflekterede og den friskfyragtige, har et intrikat mellemværende med manderollen, og med forventningerne til maskulin *virtus*.

Atter blev det til mange ord, 26 i alt mod Catullus’ 14, på begge sprog. I anden linje er de tilmed alle korte: 14 enstavelses, hvor Catullus har i alt 6 ord, og kun to enstavelses. Udtrykket blir uvægerligt et andet, mere hektisk end på latin; kanhænde også mere sentimentalt. Så ja, af flere grunde bør den døde metafor måske forblive begravet.